

initialem applicans, humanæ scientiæ initium repositum voluit in quadam cæca fide veracitati facultatum nostrarum præstita. Quod sane systema, si semel admittatur, perimitur hominis scientia, saltem qua rationalis.

Quandoquidem, si illud, quod fons ac initium existit scientiæ, cæca fide habetur, ac proinde adsensus certus initialis ac fundamentalis scientiæ ex motivo *intellectuali* vel *rationali* non oritur, consequitur plane, reliqua ea, quæ scientiam constituunt atque ex illo fonte originem ducunt, certitudine rationali minime donari; proculdubio etenim, qui primo principio ac veritati initiali cæco modo adsentitur, cæco quoque modo assentiri necesse est veritatibus ex illa prima derivatis. Tantum igitur abest, ut præfatum Jouffroy systema veram methodum initialem scientiæ humanæ contineat, ut potius hanc funditus evertat.

ARTICULUS SECUNDUS

De methodo cartesiana.

«Methodum, jure et optime habet Liberatore¹, qua Protestantes usi erant quoad religionem, Cartesius philosophiam accommodandam existimavit. Illi enim hominem individuum a traditione omnis anteaetæ ætatis et a fide universalis Ecclesiæ sejunxerunt, eique in propria personalitate concluso sacram Scripturam tantum reliquerunt, ex qua sensu privato propriæ rationis singula dogmata eliceret. Consimili pacto Cartesius nos per dubium universale a circumstante humanitate separavit, solamque concessit conscientiam, ex qua ope individualis evidentie integrum cognitionum nostrarum systema renovaremus».

His addere liceret, quod, sicut ex principio illo fundamentalis Protestantismi, hæresum magnus cumulus profluxit,

¹ *Inst. Phil. Log.*, p. alt., c. vii, art. 2.º Vid. etiam opus nostrum: *Estudios*, etc., lib. 1.º, cap. x et xi.

ut ex historicis monumentis posteriorum sæculorum constat¹, ac postremo systema illud exegetico-rationalisticum, quo supra, quodque omnem revelatam Religionem integramque Scripturam Sacram funditus evertit, non absimili modo ex cartesiana philosophandi methodo ac doctrina portentosa ea ac impia systemata, quæ universam philosophiam tribus ab hinc sæculis turpissime fœdarunt et fœdant, maxima ex parte originem duxerunt²; siquidem divortium illud inter

¹ Vid. inter alios Bossuet, *Historia de las Variaciones*, etc. Mœhler, *Symbolica*.

² Qua in re consentientes habemus ipsos heterodoxos ac rationalistas scriptores. Atque, ut reliquos prætermittam, Vict. Cousin aperte fatetur, e sinu philosophiæ cartesianæ prodiisse tum *idealismum scholæ germanicæ*, tum etiam *sensualismum anglicum et gallicum*. Vid. *Cours* de 1828, lect. 13.^a Ast gravius ac fortasse verius est, quod habet Tennemann, qui 1.º inter Cartesii laudes ac elogia enumerat atque refert, ipsum subsequentes philosophos *vehementer impulsisse ad auferendam seu delendam differentiam inter supernaturalismum ac rationalismum*; 2.º adfirmat, *Cartesii philosophiam Spinozæ deservisse ad scientificè evolvendam ideam fundamentalem sui systematis*; ac denique, ejusdem theoriam pantheisticam a Cartesio fuisse præparatam: «Cette theorie remarquable, préparée par Descartes, suivant laquelle il n'existe qu'une substance, Dieu, l'être infini avec ses attributs infinis d'étendue et de pensée». *Manuel de l'Histor. de la Phil.*, 1839, t. II, pag 94 et seqq.

Quod si quis velit sigillatim perspicere errores maximos recentis philosophiæ heterodoxæ e principiis cartesianis prodeuntes, adeat clar. Sanseverinum, acerrimi judicii ac vastissimæ lectionis certe virum, in sua *Philosophia Christiana*, cujus pauca tantum verba speciminis loco nos hic excribemus ex *Log.*, pagina 125 et seqq.: «Ex methodo ab eo (Cartesio) instituta, et ex præcipuis doctrinis philosophicis, quas illam methodum adhibens tradidit, omnes recentis philosophiæ errores profluxisse, indubium est. Quod quidem ut in universum intelligatur, advertendum est: 1.º Cartesium essentiam animæ in cogitatione posuisse, et quoniam nulla res sine essentia sua unquam esse aut intelligi

philosophiam ac theologiam catholicam a Cartesio institutum, ejusdemque contemptus erga PP. et Scholasticorum christianam philosophiam, devenire tandem opus erat ad eam *autonomiam* absolutam rationis humanæ, quam rationa-

potest, in ea sententia versatum esse, quod anima cum ideis innatis rerum nascitur; 2.º eum omnes actiones cognitrices mentis humanæ, scilicet, cum sentiendi, tum intelligendi, communi *cogitationes* nomine designasse. Jam vero, hæc pronunciata Cartesii, et methodus ab ipso in illis statuendis evolvendisque adhibita, in causa fuerunt, cur recentes Philosophi vel ad sensismum vel ad intellectualismum magis minusve accederent, cunctisque errorum portentis, ex quibus non solum humanæ, sed etiam divinæ scientiæ omnino profligatæ fuerunt, latissimam viam aperiunt.

Sensismus a Lockii philosophia ortum duxit. Lockius, quem lectio operum Cartesii a scholasticæ philosophiæ studio deterruit, e contemplatione suis ipsius, hoc est, ut nuperi loqui malunt, a *τὸ ἐγώ* profectus est. At vero ipse adversus Cartesium contendit, essentiam animæ, non in cogitatione, sed in potentia ad cogitandum positam esse: ex quo factum est, ut ideas innatas Cartesii exploderet, et, animam ab ortu suo esse *tabulam rasam*, contenderet. Quoniam elementum cognitionis sive *a priori* sive *rationale* rejecit, non alia elementa cognitionis admisit nisi *empirica* sive *a posteriori*, eaque duo esse voluit, scilicet, *sensationem*, cujus ope *facta externa*, et *reflexionem*, cujus ope *facta interna* cognoscimus. Ex his perspicis, Lockium, dum methodum et initium philosophandi a Cartesio mutuatus est, ab hujus rationalismo declinasse, et ad *empirismum* concivis sui Baconis accessisse; quia non aliud pro vero admisit quam quod experientia, sive interior, sive exterior nobis patefacit. Lockius, uti ex dictis facile intelligitur, omnes cogitationes fere ad sensationem revocavit. Nam, si præter actiones reflectendi non aliæ quam sentiendi in anima sunt, totam vim cognitricem animæ circa sensationes versari, dicendum est, quia anima vim suam reflectendi non nisi super actiones, quas jam exeruit, intendit. Id acute perdidit Condillachus, qui philosophiam cartesianam ex ea parte, qua Lockius ipsam spectaverat, evolvens, docuit, reflexionem omnemque aliam actionem cognitricem animæ non esse aliud nisi sensationem

listæ tantopere extollunt ac prædicant, ut divinam revelationem evertant.

Existimavit itaque Cartesius, hominem ad veram certitudinem scientificam pervenire non posse, nisi semel saltem

transformatam, sive diversos modos, quibus sensatio exercetur. Quo quidem pacto ipse doctrinam Cartesii ad faciliorem simplicioremq; formam revocavit. Nam, quoniam Cartesius sub unico conceptu cogitationis, quam veluti fundamentum philosophiæ posuit, tum actus sentiendi, tum actus intelligendi complexus fuit, Condillacho visum est, non posse utrosque actus communi conceptu comprehendere, atque unico nomine significari, nisi actus intelligendi ad actus sentiendi revocentur... Jam empirismus Lockii in Anglia et sensismus Condillachi in Gallia tetros exitialesque errores pepererunt. Re vera, ex Lockii philosophia Georg. Berkeleyus, episcopus anglicanus, *idealismum*, qui ulla corpora esse negat, et David Humius *scepticismum*, qui nihil de natura rerum menti humanæ compertum esse asserit, et ex philosophia Condillachi Lametrieus, auctor *Systematis naturæ*, aliique ejusdem furfuris impii *materialismum*, qui non aliud nisi corpora existere decernit, nullo negotio derivarunt. Ob hos aliosque, qui exinde oriuntur errores, effectum est, ut permulti in Anglia et in Gallia deistæ et athei prodirent... Ad deismum illa regula methodi cartesianæ, quæ, nihil nisi quod perspicuum est pro vero esse, decernit, ipsa per se recto tramite ducere potuit; siquidem ob rationes, quas antea adduximus, pronum fuit deistis illam regulam ad omne genus veritatis, quæcumque earum origo sit, porrigere...

Si philosophia cartesiana ex ea parte, quatenus ad sensismum inclinatur, errores, quos innuimus, peperit; alii non minoris momenti errores ab ipsa promanarunt, cum a philosophis ex altera parte, quatenus ad intellectualismum vergit, spectata et evoluta fuit. Certe, in primis, Spinosam apertum teterrimumque suum pantheismum e Cartesii philosophia elicuisse, concors historicorum opinio est...

At Cartesius in eadem Gallia discipulum fortasse magis quam Spinosam devotum sibi nactus est, Nicolaum Mallebranchium. Hic enim, perinde ac Cartesius, quem veluti parentem recentis philosophiæ reverebatur, contendit, omnino necesse esse, ut quis-

in vita dubitationem institueret de cunctis prius cognitis, sive per intellectum sive per sensum ea cognita fuerint; ac proinde de primis principiis, de existentia corporum, de veritatibus mathematicis, etc. Ast vero, unam unicamque rem esse, adfirmat, ad quam præfata dubitatio minime extendi potest, nempe, existentiam cogitationis: ex quo colligit, primum ac unicum omnino certum et inconcussum veri iudicium, cui homo nullatenus refragari potest, esse illud: *cogito, ergo sum*; quod proinde unica basis existit integræ humanæ scientiæ. Atque hoc est *dubium methodicum* illud Cartesii ab scepticis et ratiocinalistis jure celebratum, at nimis imprudenter etiam a quibusdam catholicis philosophis.

THESIS I.^a

Dubitatio cartesiana et impossibilis existit, et tamquam inutilis est habenda.

Prob. 1.^a pars.

quis ad veri assecutionem nititur, animum omnibus præjudicatis opinionibus exuat, opiniones philosophorum, qui ei præcesserunt, flocci faciat, plenumque suum assensum nonnisi *rebus evidentissimis* præbeat... Itaque nuperi historici non injuria observarunt: 1.º Malebranchium e schola Cartesii prodiisse; sed, cum libertatem philosophandi ab eodem Cartesio commendatam sectaretur, in quibusdam capitalibus dogmatibus ab eo discessisse; 2.º multum necessitudinis esse philosophiæ mallebranchianæ cum spinosistica, licet Malebranchius illam non advertisset.

Cum tanta necessitudo inter phanteismum et rationalismum theologicum intercedat, factum est, ut Philosophi christiani, qui ex methodo philosophandi et ex quibusdam placitis Cartesii pantheismum elicuere, rationalismum theologicum profiterentur. Re sane vera, Spinoza, cum notionem cartesianam substantiæ secundum doctrinam hebræam Kabalæ evolvisset, quemadmodum pantheismum in philosophiam, ita rationalismum in theologiam importavit. Certe, quisquis Spinosæ *Tractatum theologico-politicum* et *Epistolas ad Oldemburgium* attente legit, non potuit

Dubitatio cartesiana exigit universalem dubitationem de omnibus, saltem temporaneam, excepta existentia propriæ cogitationis; atqui hoc est impossibile; ergo... Prob. min. Evidentia immediata veritatis et dubitatio de eadem in intellectu simul esse nequeunt; atqui intellectus de primis principiis habet evidentiam immediatam, ut omnes norunt et concedunt; ergo, saltem quoad prima principia, impossibilis est dubitatio cartesiana. Major patet; nam dubitatio est suspensio assensus, evidentia vero immediata, prout in primis principiis elucet, ita vivide mentem percellit, ut ejus adsensum omnino extorqueat, nullumque dubitationi relinquat locum, ut vel ex ipso conscientiæ testimonio constat. Profecto opinor, nec vel ipsum Cartesium magis certum esse de existentia propriæ cogitationis quam de veritate principii contradictionis. Ex quo etiam

Prob. 2.^a pars. Siquidem illud, quod ad propositum finem nihil conducit, inutile dicitur; atqui dubitatio de primis principiis ad finem in dubio cartesiano intentum nihil conducit;

quin animadverteret, philosophum hebræum nihil in Sacris Scripturis agnovisse, quod vires humanæ rationis prætergrediatur, et præcipua systemata rationalismi theologici, quæ nuperi Rationalistæ Germanici adeo promoverunt, tradidisse.

Ex his, quæ hactenus de præcipuis recentis philosophiæ systematibus inuimus, duo colligere nobis licet, quæ ad rem nostram faciunt. Horum primum est, recentes philosophos post Cartesium in eo adlaborasse, ut analysim cogitationis, in qua philosophiam consistere Cartesius scripsit, ab unico principio derivarent; unde Cartesius parens recentis philosophiæ a fere cunctis non immerito salutatus est... Re vera, Sensistæ docuere, principium philosophiæ esse unam *sensationem*, et Intellectualistæ unam *ideam*, et Idealistæ post Kantium unam *cogitationem puram*, sive hæc cum Fichteo *to ego*, sive cum Schellingio *identitas absoluta*, sive cum Heghelio *Idea* nuncupetur. Alterum est, philosophiam, postquam catholicam fidem ducem sequi noluit et se *autonomam* declaravit, pedetentim defecisse, seque ipsam tandem omnino interemisse.

ergo... Prob. min. Finis, qui per dubitationem cartesianam quæritur, est falsa præjudicia exuere, ut hac ratione ea solum ut vera amplectamur, quæ revera vera sunt: atqui ad falsa præjudicia exuenda nihil conducit dubitatio de primis principiis; ergo... Prob. min. Prima principia non solum certa et evidentia sunt in seipsis, sed talia etiam a nobis necessario videntur; atqui de hujusmodi propositionibus dubitare nihil conducit ad exuenda præjudicia. Præjudicia namque sunt anticipata judicia, quæ nobis aut ætas, aut consuetudo, aut auctoritas ut certa et vera instillavit, cum reipsa falsa sint: at præjudicia nullam dependentiam, influxum nullum aut occasionem a primis principiis recipiunt, quinimo eis contrariantur et opponuntur, quippe per ipsa emendari debent ac dijudicari. Dubitatio ergo de primis principiis ad finem per cartesianam methodum quæsitum prorsus est inutilis.

Porro, quæ de primis principiis, eadem ratione veritatibus sensus communis, ac hic, quæ per sensus evidentiam nota sunt, acomodantur. Et sane quis dixerit existentiam corporum, quæ videt et tangit, sibi minus certam aut indubiam esse quam existentiam cogitationis?

THESIS 2.^a

Methodus cartésiana et rationi adversatur, et inepta est ad certitudinem scientificam constituendam.

Prob. 1.^a pars. Cartesiana methodus exigit ac involvit dubitationem universalem de omnibus, ac præsertim de veracitate aliarum facultatum cognitricium, excepta conscientia; atqui hujusmodi exceptio rationi adversatur mereque gratuita est habenda, quippe eadem existit ratio pro legitimitate conscientia ac pro legitimitate aliarum facultatum, quibus hominis natura donatur ad objecta cognoscenda et verum attingendum; ergo... Et quidem nemo sanæ mentis dixerit, veracitati intellectus, dum nobis edicit totum esse majus parte, esse minus fidendum quam veracitati conscientia,

dum nos cogitare testatur. Idem dic de veracitate sensuum, dum existentiam corporum, ex. gr., mensæ, in qua scribo, testantur¹.

Altera thesis pars ex præcedenti probatione infertur. Nam, si legitima evidentia ac veracitas cæterarum facultatum cognitricium, ac præsertim intellectus et sensus, semel in dubium revocentur, non potest non nutare scientia præcipuum fundamentum, nempe, prima principia et communes animi conceptiones, ex quibus, ut supra adnotavimus, aliæ veritates medio ratiocinio inferuntur: nutant similiter facta seu phænomena externa, quæ constituunt alterum ex elementis empiricis humanæ scientia.

Præterea: conscientia testimonium ex sua ipsa natura ordinem pure subjectivum non egreditur, atque phænomenis internis circumscibitur. Ast vero scientia ordinem objectivum maxime respicit; ille enim, qui de Deo, de mundo, de homine scientificam vestigationem instituit, quærit, non quid sibi *appareat* in conscientia de objectis hujusmodi, sed quid revera ac in seipsis sint. Ille etiam, qui adfirmat, *animam esse immortalem, corpora vere existere*, non tantum adfirmat, id sibi ita videri ac *repræsentari* per sensum intimum ac in propria conscientia, sed res hujusmodi ita se habere in seipsis independentem a conscientia. Jam vero postremum hocce elabatur testimonium conscientia, quæ, qua

¹ Merito proinde Reid: «Il est étrange que Descartes, qui se sentait obligé de croire au témoignage de sa conscience, ne se sentit pas obligé de croire également au témoignage de ses sens, de sa mémoire et de sa raison; et qu'étant assuré qu'il raisonnait et doutait, il ne le fût pas que deux et trois font cinq, et que le sommeil est différent de la veille...

Il est difficile d'imaginer contre la veracité de nos autres facultés une objection qui n'atteigne pas également la conscience; et quiconque se méfie du jugement et de la raison que Dieu lui a donné, est condamné à rester dans son scepticisme jusqu'à ce qu'il guérisse de cette folie, ou que Dieu lui accorde de nouvelles facultés pour juger les anciennes». *Œuv. compl.*, t. 1, cap. ult.

talís, solum testatur, nobis adesse has vel illas affectiones animi. Ergo methodus cartesiana, dum universalem dubitationem inducit, excepta solum conscientia, tantum abest ut vera ac unica via sit ad solide constituendam humanam scientiam, prout ejus asseclæ autumant, ut potius certitudiní scientificæ viam præcludat, latissimamque simul viam aperiatur scepticismo.

Corollarium. *Ergo methodus cartesiana scepticismo simul ac rationalismo viam sternit.* Equidem, si, quatenus ad exuenda judicia veramque certitudinem inveniendam dubitare de cunctis consulit, ad scepticismum recta pergit; quatenus ejusdem methodi primam regulam statuit, nihil pro vero recipere, nisi evidentia sit præditum, proculdubio ad rationalismum recto tramite ducit, ad eamque philosophandi libertatem hodiernis rationalistis adeo dilectam et ad praxim revocatam ¹.

SCHOLIUM

Non desunt, qui, deterrima consecraria scientifica ac religiosa, quæ ex methodo cartesiana oriuntur, pervidentes, co-

¹ Cujus rei luculentissimum testem habemus ipsum Cousin, fidelissimum Cartesii discipulum atque perpetuum præconem, qui, commemorata præfata ejus regula, subdit: «Esto es exhortar á la filosofía á salir de la tradición, de la autoridad: *c'est exhorter la philosophie à sortir de la tradition, de la autorité*». Et alibi: «Con esta regla caen de un solo golpe todas las autoridades, cualesquiera que ellas sean, dominaciones temporales, ante las cuales se inclina el mundo, ó también dominaciones religiosas y científicas, consagradas por la veneración ó admiración de los siglos, á no ser que estas diversas dominaciones se tomen la pena y hallen el secreto de hacernos evidente, con una evidencia irresistible, la verdad que nos presentan... El precepto de no asentir más que á la evidencia es, por lo tanto, un precepto de libertad; constituye libre al espíritu humano en todos los órdenes de conocimiento; y el primero que ha proclamado este principio ha podido ser apellidado con justicia el libertador de la razón humana». *Histoire de la Phil.*, lec. 3.ª et 17.

nati sunt ostendere, Cartesium nec de primis principiis, nec de veritatibus aliis perspicuis dubitasse, vel dubitare præcepisse. Profecto, si Lugdunenses audiamus, Cartesius non solum de primis principiis aliisque perspicuis veritatibus nunquam dubitandum existimavit, sed in hoc solo tota ejus methodus sita est, ut ulli unquam assentiamur propositioni, nisi aut evidenter vera, aut cum aliis evidenter veris connexa sit. Quæ sane Lugdunensium et aliorum interpretatio, non solum prorsus gratuita, sed per quam maxime ridicula dignoscitur. Nam, si cartesiana methodus id tantum exigit, ut nulli propositioni assentiamur, quæ non sit aut per se nota, aut cum eis colligata, nihil præcipit nisi id, quod a cordatis cunctis philosophis, a Confutio et Pytagora ad nos usque, præceptum est. Quid ergo tunc Cartesius ab ipsis Lugdunensibus cæterisque ejus asseclis tamquam novæ methodi inventor prædicatur? Quid ergo a Cousin *rationis humanæ liberator* ac parens veræ philosophiæ dicitur? Ad quid tot panegyrica tantusque strepitus? Ast præfata interpretatio, non ridicula solum, sed aperte falsa ostenditur ex ipso Cartesio, qui et de corporum existentia, quæ proculdubio veritas perspicua est, et de demonstrationibus mathematicis, quinimmo etiam de primis principiis dubitare vult et consulit. «Putabo, inquit ipse ¹, cælum, aerem, terram, colores, figuras, sonos, cunctaque externa nihil aliud esse quam ludificationes somniorum». «Dubitandum etiam, subdit alibi, de reliquis, quæ antea pro maxime certis habuimus, etiam de mathematicis demonstrationibus, etiam de his principiis, quæ hactenus putavimus esse per se nota».

SOLVUNTUR OBJECTIONES

Objic. 1.º Ad evellenda præjudicia expedit, ut vera a falsis, certa ab incertis secernantur; atqui hoc efficitur congrue per methodum cartesianam; ergo... Prob. min. Hujusmodi

¹ *Medit.* 1.^a

methodus exigit, ut rei nullæ adsentiamur, quin fundamenta assensus in examen revocemus; atqui hoc maxime utile est, ut vera a falsis, certa ab incertis secernantur; ergo...

Resp. neg. min. Ad prob., dist. min. *Si agatur de propositionibus aut rebus per se evidentibus et perspicuis*, neg.; *si agatur de propositionibus evidentibus tantum evidentia mediata*, conc. Itaque rebus eis, quæ nec ex conscientia, nec ex communi hominum sensu, nec ex evidentia aut intellectuali aut sensitiva nobis constant, denegandus utique est firmus assensus, donec vel experientia interna aut externa, vel legitimo instituto ratiocinio, earum veritatem evidenter perspiciamus. Ast vero, cum secus accidit, ac præsertim cum agitur de propositionibus evidentia immediata fulgentibus, vel de factis quibusdam sensibilibus, statim ac uniformiter ab omnibus perceptis, ut est corporum existentia, nihil opus est, immo prorsus inutile, de hujuscemodi rebus dubitare ad falsa præjudicia exuenda.

Instabis: Non raro philosophi de primis principiis scientiarum disputant; ergo revera dubium methodicum circa illa instituunt. Prob. cons. Methodice dubitare nihil est aliud quam rationem dubitandi examini subjicere; sed qui de re aliqua disputationem instituit, rationes dubitandi in examen revocat; ergo...

Resp. dist. ant. De primis principiis disputant, *ut ipsorum utilitatem scientificam ac nexum cum aliis veritatibus ostendant*, conc.; *quoad ipsorum veritatem*, subd.: *ut hanc veritatem aliis patefaciant*, conc.; *ut eam ipsi adsequantur*, neg. Dum ergo philosophi disputationem insituunt de primis principiis, si scepticos excipias, id faciunt, ut eorundem usum, applicationem, ac relationem et nexum cum aliis propositionibus detegant; vel etiam quandoque contra scepticos ipsorum veritatem tuentur, horum argumenta diluendo.

Objic. 2.º Homo sæpe decipitur; ergo continuo et semper decipi potest, atque proinde dubitationem cartesianam universalem instituere oportet. Prob. cons. Nulla est major ratio pro uno judicio quam pro alio; si enim fingamus, ho-

minem centum judicia formata habere, nullum est absurdum, si semel, si quinquies, si viginti vicibus potuit decipi; ergo, si aliquando decipitur, et semper ac continenter potest decipi ac errare; ergo...

Resp. neg. cons. Ad prob., dist. ant. Nullum est inconveniens, si semel, si viginti vicibus, etc., decipiatur *in sensu diviso aliorum errorum*, trans.; *in sensu composito*, neg. Fallax est hujusmodi argumentatio, quippe quæ a sensu diviso ad compositum transit. Unde idem est ac si quis diceret: viginti milites, centum milites, quingenti milites nequeunt civitatem oppugnare; ergo nec triginta milia militum. Quamvis ergo nullum detur absurdum in eo, quod, dum homo judicia efformat, prima, decima, trigesima, etc., vice decipiatur; at absurdum est, quod semper decipiatur, idque duplici potissimum ratione: 1.º quia quædam, ut sunt prima principia, adeo immediata evidentia fulgent ac perspicue menti apparent, ut deceptioni nullus relinquatur locus; 2.º quia, si homo continuo ac semper deciperetur, id in Dei ipsius injuriam redundaret, qui rationalem creaturam pejoris fecisset conditionis quam bruta ratione carentia, quibus media tuta præstitit, ut id assequantur, quod ipsorum naturæ congruit.

Objic. 3.º Ut baculum curvum rectum efficiamus, in oppositam partem inflectimus; ergo similiter, ut a falsis præjudiciis ad veritatem mens transeat, oportet dubitationem etiam de certis instituere.

Resp. neg. cons. In primis enim, quædam sunt, de quibus impossibile est nobis vere dubitare, ut supra ostendimus. Deinde, nec paritas ulla hic servatur; namque baculus curvus præsupponitur, at hominis ratio quoad prima principia et alias quasdam veritates, non curva seu errans, sed recta et vera existit: quinimmo ex propria vi et natura ad veritatem potius quam ad falsitatem ratio se habet ac tendit.